

ÚVOD

V průběhu minulých zhruba sta let dosáhli vědci velkolepého pokroku téměř ve všech oborech a disciplínách – kromě jedné.

Inženýři vyzbrojeni špičkovou matematikou a fyzikou vyslali do vesmíru sondu, která urazila stovky milionů kilometrů a nakonec se snesla na padáku na povrch jednoho ze Saturnových měsíců. Podobným úspěchem se badatelé, kteří spojili svou profesní dráhu s „neradostnou vědou“, jak se někdy ekonomii přezdívá, pochlubit nemohou.

Kdyby zaměstnanci NASA produkovali prognózy a předpovědi stejné kvality jako naši nejslavnější ekonomové, dopadl by projekt Galileo podstatně jinak. Nejen že by satelit k Saturnu vůbec nedoletěl, ale nosná raketa by se už na startu otočila hlavou dolů, zavrtila se do zemské kůry a explodovala někde hluboko v magmatu.

V roce 2007, kdy svět stanul na pokraji největší ekonomické katastrofy za několik generací, jen hrstka ekonomů vytušila, že se na obzoru stahují mračna. Po třech letech trápení nabízí dnes ekonomická obec řešení, která připadají většině ostatních lidí vyloženě absurdní. Je nám do omrzení opakováno, že pokud chceme splatit své enormní dluhy, musíme se zadlužit ještě víc, a že pokud chceme zbohatnout, musíme utrácet. Dů-

vodem, proč byly tehdejší předpovědi tak chabé a dnešní řešení tak kontraintuitivní je to, že jen málokterý ekonom dnes svému oboru opravdu rozumí.

Toto všeobecné nepochopení je důsledkem téměř univerzálního přijetí myšlenek Johna Maynarda Keynesa, velmi inteligentního anglického akademika z první poloviny minulého století, který dal světu několik velmi neinteligentních teorií o tom, jak ekonomika funguje. Keynes dokázal prakticky nemožné – z něčeho fundamentálně jednoduchého udělal něco beznadějně složitého.

V Keynesově době se fyzikové začínali potýkat s ideou kvantové mechaniky, která mimo jiné pracuje s představou kosmu, kde platí dvě naprosto odlišné sady fyzikálních zákonů – jedna pro svět malých částic jako protony či elektrony a druhá pro všechno ostatní. Keynes, možná protože vycítil, že zatuchlé studium ekonomie potřebuje trochu provětrat, přišel s podobným paradigmatem, kde jedna sada ekonomických zákonitostí platí na mikroúrovni (tedy ve světě jednotlivců a rodin) a druhá sada na makroúrovni (ve světě národů a států).

Keynesova teorie se zrodila na konci hospodářsky nejúspěšnější éry v dějinách lidstva. Z ekonomického hlediska byl západní svět 19. a počátku 20. století svědkem bezprecedentního růstu výrobních kapacit a životní úrovně. Epicentrem tohoto boomu byl nevázaný kapitalismus Spojených států, země, která byla v té době zcela jedinečná svým důrazem na občanská práva a minimální stát.

Jenže decentralistické tlaky, jež jsou nedílnou součástí tržního systému, ohrožovaly blahobyt i samotnou existenci starých a zkostnatělých mocenských struktur, které tehdy stále ještě vládly většině světa. Expanze tržního hospo-

dářství se navíc projevovala viditelnými extrémami bohatství a chudoby, pročež někteří společenší vědci začali hledat jiné, ze svého pohledu spravedlivější alternativy k tržnímu kapitalismu. Keynes ve snaze vnést moderní vědecké řízení do zdánlivě chaotického trhu bezděčně poskytl vědecké krytí politikům a společenským utopistům, kteří byli přesvědčeni, že ekonomickou aktivitu je potřeba plánovat shora.

V jádru jeho teorie stála myšlenka, že stát musí vyrovnávat hospodářské výkyvy pomocí monetární expanze a vysokých rozpočtových deficitů v časech krize.

Keynesovi přívrženci, zvaní keynesiánci, poprvé vtrhli na světovou scénu ve 30. letech minulého století a okamžitě se čelně střetli s takzvanou rakouskou ekonomickou školou zastoupenou ekonomy jako Ludwig von Mises nebo Friedrich von Hayek. „Rakušané“ tvrdili, že recese jsou nutné, protože během nich dochází k nápravě nerozumných opatření přijatých v době umělé konjunktury, která každé ekonomické krizi předchází. Byli přesvědčeni, že zárodkem boomu jsou falešné signály, které podnikatelům vysílá stát, když se snaží „stimulovat“ ekonomiku nízkými úrokovými sazbami.

A tak zatímco prvořadým cílem keynesiánců bylo zmírňovat recese, stoupenci rakouské školy chtěli spíše předcházet obdobím falešného blahobytu.

V ekonomické bitvě titánů, která následovala, měli keynesiánci na své straně klíčovou výhodu. Protože keynesiánský přístup nabízí bezbolestná řešení, stal se okamžitým hitem v politických kruzích. Teorie prosazovaná J. M. Keynesem slibuje snížení nezaměstnanosti a podporu růstu bez zvyšování daní či omezování státních výdajů, je tedy jakýmsi ekvivalentem záračného programu na hubnutí, který člověka nenutí k žádné dietě

ani cvičení. Takové naděje jsou sice iracionální, jenže hezky znějí a během politické kampaně spolehlivě zabírají. Keynesiánství nabízí politikům iluzi, že životní úroveň lze zvyšovat úředním výnosem a že zdrojem bohatství je státní tiskárna cenin.

Díky svému etatistickému založení měli keynesiánci podstatně lepší předpoklady k zisku vlivných postů ve státní správě než staromódní rakušané. Univerzity, které vychovávaly ministry financí a guvernéry centrálních bank, se přirozeně těšily větší prestiži než ty ostatní. A tak se ekonomické katedry nevyhnutelně začaly přiklánět ke keynesiánskému táboru, zatímco rakušané byli postupně vytlačeni na okraj ekonomické profese.

Podobným vývojem si prošly velké finanční instituce, druhý největší zaměstnavatel ekonomů. I ony si brzy oblíbily Keynesovo dogma. Velkým bankám a investičním domům se totiž v keynesiánském prostředí laciných peněz a snadno dostupných úvěrů náramně daří, mimo jiné i proto, že politika státních garancí dodává odvahy bojácným investorům, kteří si pak ochotněji půjčují.

Misky vah osudu se tedy jednoznačně přikláněly na stranu keynesiánců. Netrvalo dlouho a společnost posedlá statutem a tituly začala chrlit celé armády ekonomů, kteří už měli keynesiánské principy zakódované v intelektuálních genech. Ti dnes považují názor, že keynesiánská politika ukončila Velkou hospodářskou krizi, za nezpochybnitelnou pravdu. Tvrdí, že bez vládních stimulů (včetně masivních výdajů na vedení 2. světové války), bychom se z ekonomické propasti nikdy nevyhrabali. Zde se pochopitelně nabízí otázka, zda je skutečně jen náhoda, že první hospodářská krize, proti níž byla nasazena keynesiánská opatření, byla zároveň tou nejdelší a nejvážnější v moderních dějinách. Dnes bohužel žádný „seriózní“ ekonom

nepovažuje debatu o tom, zda státní intervence velkou krizí vyléčily, nebo naopak prodloužily, za hodnou pozornosti.

Nakonec tedy keynesiánci obsadili všechny vedoucí pozice na ekonomických katedrách, ministerstvech financí a ve správních radách velkých investičních domů. Bylo to podobné, jako kdybychom z fyzikálních kateder vyhnali astronomy a kalkulaci pohybu nebeských těles svěřili astrologům. („Pravda, satelit narazil do asteroidu, ale berme to jako znamení, jež otevírá dveře mnoha netušeným možnostem!“)

Na celé věci bylo obzvláště tragikomické, že bez ohledu na to, kolik ekonomických misí skončilo naprostou katastrofou, kolik nosičů explodovalo už na startovní plošině, nikdo vlivný ani důležitý keynesiánské modely nikdy nezpochybnil. Časem lidé oprávněně nabyli dojmu, že ekonomové nevědí, o čem mluví. Většinou však měli za to, že ekonomové jsou bezradní, neboť předmět jejich studia je tak rozsáhlý, nepřehledný a neuchopitelný, takže opravdu spolehlivé ekonomické predikce jsou nad síly i těch nejbystřejších a nejvzdělanějších myslí.

Co kdybych vám ale řekl, že ekonomická dualita postulovaná keynesiánci vůbec neexistuje? Co když je ekonomie podstatně jednodušší? Co když některé zákonitosti platí pro všechny bez výjimky? Co když se k bohatství nemůže proutrácet ani jednotlivec, ani rodina, ani národ?

Spousta mých čtenářů a posluchačů má za to, že současnou hospodářskou krizí jsem správně předpověděl díky své mimořádné inteligenci. Mohu vás ujistit, že nejsem o nic chytřejší než většina akademických ekonomů, která by ovšem nepoznala finanční bublinu, ani kdyby s ní měsíc žila v obýváku. Rozdíl je pouze v tom, z jakých fundamentálních teoretických základů kdo vychází.

Jsem přesvědčen, že ty mé jsou nepoměrně solidnější a ryzejší. Vděčím za to svému otci, který mi v dětství věnoval jednoduchou sadu intelektuálních nástrojů, bez nichž se neobejde nikdo, kdo se chce prosekát nepřehlednou džunglí oficiálních ekonomických teorií. Tyto nástroje měly podobu příběhů, podobností a myšlenkových experimentů. Jeden z nich mi posloužil jako základ této knihy.

Irwin Schiff si vysloužil jistý věhlas coby vedoucí osobnost hnutí za zrušení federálních daní z příjmu. Více než 35 let protestoval, někdy až obsedantně, proti praktikám a metodám berního úřadu (IRS) s tím, že jsou v rozporu nejen se třemi daňovými klauzulemi Ústavy, ale také s jejím 16. dodatkem a dokonce i s daňovými zákony samotnými. Na toto téma napsal řadu knih a federální nařízení několikrát veřejně napadl u soudu. Za tyto aktivity dodnes platí velmi vysokou cenu. Několikrát byl usvědčen z krácení daně a poslán do vězení, kde pobývá i v současné době, ve věku 82 let.

Nicméně než obrátil pozornost k problematice daní, proslavil se Irwin Schiff jako ekonom. Narodil se roku 1928 v New Havenu ve státě Connecticut jako osmý potomek chudých přistěhovalců. Jeho otec byl odborářský aktivista a celá jeho rozvětvená rodina nadšeně podporovala Rooseveltův Nový úděl. Když v roce 1946 nastoupil na studia ekonomie na Connecticutské univerzitě, nikdo by z jeho intelektuálního zázemí či charakteru nevyvodil, že odmítne převládající ortodoxii a přikloní se k „překonaným“ ekonomickým teoriím staromódní rakouské školy. Leč přesně to se stalo.

Irwin dostal do vínku dar nezávislého myšlení, jež v kombinaci s lehce neskromnou vírou ve vlastní úsudek vyústilo v přesvědčení, že učivo, které je mu na škole vštěpováno, se příliš ne-

slučuje s realitou. I pohroužil se hlouběji do analů ekonomické historie a brzy objevil díla myslitelů jako Henry Hazlitt a Henry Grady Weaver. Třebaže se jeho přestup na nové paradigma odehrával postupně (trval mu prakticky celá 50. léta), nakonec se z něj stal přesvědčený zastánce tvrdé měny, minimálního státu, nízkých daní a osobní zodpovědnosti.

V rámci přelomové monetární konference, která se odehrála roku 1944 v malebném horském středisku Bretton Woods v americkém státě New Hampshire, navrhly Spojené státy ostatním národům, aby svou měnu začaly krýt americkým dolarem namísto zlata. A protože slíbily, že každému na požádání smění unci zlata za 35 dolarů (a protože tehdy vlastnily 80 procent světového zlata), byl jejich návrh bez problémů přijat.

Jenže 40 let monetární inflace vyprodukované keynesiánskými peněžními manažery ve vedení centrální banky vedlo k hlubokému podhodnocení zlaté unce. Tato nerovnost odstartovala roku 1965 takzvanou „zlatou horečku“, neboli masivní run ostatních států vedených Francií na americké zlato. Ostatně kdo by nevyužil příležitosti vyměnit papírové bankovky Fedu za zlato za staré ceny z roku 1932? A tak se americké zlaté rezervy začaly kvapem tenčit.

Roku 1968 upozornili ekonomičtí poradci prezidenta Johnsona, že příčinou zlaté horečky není mimořádně výhodná cena zlata, nýbrž obava, že zásoba amerického zlata už dávno nestačí na krytí všech dolarů, držených doma i v zahraničí. Nádavkem mu poradili, že by bylo moudré zrušit povinné 25procentní krytí domácích dolarů, a uvolněné rezervy dát k dispozici zahraničním věřitelům. Takové opatření prý rozptýlí všechny pochybnosti a zastaví zlaté krvácení. Irwin, tehdy mladý podnikatel, si okamžitě pomyslel, že taková logika je absurdní.

I napsal dopis texaskému senátorovi Johnu Towerovi – v té době členu bankovní komise, k jejímž kompetencím patřila i správa zlatých rezerv – v němž uvedl, že Spojené státy mají na vybranou mezi dvěma možnostmi: a) stlačit dolů celou cenovou strukturu tak, aby znovu odpovídala ceně zlata z roku 1932; b) zvýšit cenu zlata tak, aby odpovídala cenové struktuře roku 1968. Jinak řečeno – v rámci kompenzace čtyřiceti let keynesiánské inflace musí Amerika buď přistoupit k všeobecné cenové deflaci, nebo k devalvaci dolaru.

Ačkoli Irwin tvrdil, že deflace by byla tím zodpovědnějším z obou řešení, protože by vrátila dolaru ztracenou kupní sílu, byl si vědom toho, že ekonomové mylně považují klesající ceny za ztělesnění hospodářské katastrofy a že státy mají přirozený sklon k inflaci (jak bude podrobně vysvětleno v této knize). Vzhledem k těmto faktorům navrhl, že stát by měl alespoň vzít na vědomí předchozí masivní znehodnocení dolaru a přistoupit k jeho oficiální devalvaci vůči zlatu. V takovém případě, prohlásil, by měla být nová cena zlata stanovena na 105 dolarů za unci.

V dopise rovněž vyjádřil obavu ze třetí, vůbec nejpravděpodobnější možnosti – že vláda neudělá nic. A to se také stalo. Tehdy, stejně jako dnes, stáli politici před rozhodnutím, zda se vyrovnat s následky svých přehmatů, nebo problém odložit na bedra další generace. Vybrali si pochopitelně druhou možnost a onou další generací jsme dnes my.

Towera prostá logika Irwinových argumentů tak zaujala, že jej pozval na slyšení bankovní komise. Během něj všichni vysoce postavení experti Federálního rezervního systému, Ministerstva financí a Kongresu prohlásili, že odstranění zlatého krytí posílí dolar, sníží cenu zlata a přivodí novou éru blahobytu.

Irwin ve své výpovědi uvedl, že jakmile bude odstraněno zlaté krytí americké měny, vyletí cena zlata do nebes. Mimoto senátor varoval, že měna bez jakéhokoli krytí vyústí v masivní inflaci a neudržitelný nárůst veřejného dluhu. Jeho menšinový názor však nikdo nevzal vážně a zlaté krytí bylo odstraněno.

Navzdory ujišťování předních ekonomů však zrušení měnového krytí odliv zlata ze země nezastavilo. Nakonec musel prezident Nixon roku 1971 ono takzvané zlaté okno zavřít, čímž přetřel poslední spojení dolaru se zlatem. Celé globální hospodářství tak zůstalo stát pouze na labilních papírových základech. V průběhu následující dekády si Spojené státy prodělaly nejvážnější inflační epidemii za celou svou historii a cena zlata vyletěla až přes 800 dolarů za unci.

Roku 1972 se Irwin pustil do psaní svého prvního velkého expoé o tom, jak keynesiánská ekonomie vysílá Spojené státy na zcela neudržitelnou trajektorii. Jeho kniha *The Biggest Con: How the Government is Fleecing You* (Největší podfuk: Jak vás stát odírá) se dočkala všeobecného kritického uznání a slušných prodejů. Obsahovala řadu anekdotických příběhů, mimo jiné i podobenství o třech mužích na pustém ostrově, kteří chytají ryby holýma rukama.

Tenhle příběh Irwin původně dával k dobru během výletů rodinným vozem. V dopravní zácpě se snažil zabavit své dva syny základními ekonomickými poučkami (bezpochyby sen každého malého kluka). Téměř vždy si ale vypomáhal zábavnými historkami. Té trosečnické jsme časem začali říkat „Bajka o rybách“.

Irwinovi později posloužila coby těžiště jedné z kapitol *Největšího podfuku*. Zhruba po osmi letech a hromadě dopisů od nadšených čtenářů se rozhodl, že příběh rozpracuje do

plnohodnotného ilustrovaného románu. Kniha *How an Economy Grows and Why It Doesn't* (Jak ekonomika roste, a proč neroste) vyšla poprvé roku 1979 a mezi příznivci rakouské ekonomické školy dosáhla téměř kultovního postavení.

Když jsem třicet let nato v přímém přenosu sledoval, jak se národní ekonomika řítí do propasti a jak naši politici opakuji a násobí chyby minulosti, usoudil jsem spolu se svým bratrem, že je načase otcovu knihu oprášit, obléci do nového kabátku a znovu nabídnout nové generaci.

Myslíme si, že potřeba větší ekonomické srozumitelnosti nebyla ještě nikdy naléhavější než dnes, a bajka o rybách je tím nejlepším a nejostřejším intelektuálním nástrojem k prosekání a prosvětlení ekonomické džungle, který známe.

Naše verze je v mnoha ohledech podstatně ambicióznější než ta Irwinova. Má širší záběr a snaží se o hlubší proniknutí do skutečných historických událostí. Snad by se nejlépe dala popsat jako variace na originál.

Doufáme, že osloví především čtenáře, kteří obvykle usínají poctivým spánkem, jakmile se začne v televizi mluvit o ekonomických teoriích, které zjevně nemají nic společného s realitou. Chceme vám ukázat, že keynesiánský model, podle něž mohou státy utrácet bez obav z negativních důsledků na základě přesvědčení, že papírové peníze jsou jakýmsi hospodářským lubrikantem, je falešný a nebezpečný.

Přípravte se ovšem na to, že jakmile vám z očí spadnou růžové brýle, které většina ekonomů na svém nose už ani necítí, uvidíte docela jasně, že naše země čelí vážným problémům, které politici neřeší, nýbrž jen dále zhoršují. Výhodou ovšem je, že jasný zrak je prvním předpokladem k tomu, abychom se alespoň pokusili o nějaká řešení.

A přestože celá věc není rozhodně k smíchu, přistupujeme k ní s humorem, který je v těžkých časech naprosto nepostradatelný. Irwin by s tím bezpochyby souhlasil.